

ДРУШТВЕНИ ПОЛОЖАЈ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Душко Трнинић: Животне приче са друштвених маргина: прилог социологији инвалидитета (Удружење за филозофију и друштвену мисао, Бањалука, 2024)

Социолошка студија *Животне приче са друштвених маргина* обрађује проблем инвалидитета у Босни и Херцеговини. Социолог Душко Трнинић један је од ријетких научника који се у свом професионалном раду бави и друштвеним проблемима особа са инвалидитетом у Босни и Херцеговини. Но, поред професионалних разлога, како професор Трнинић и сам истиче, повод за објављивање ове студије и приватне је природе. Душко Трнинић је као новинар у неколико медија описивао свакодневни живот особа са инвалидитетом. Захваљујући непосредном контакту са особама које имају неку врсту инвалидитета, са удружењима и организованим групама особа са инвалидитетом, те професионалној, научној ангажованости у истраживањима усмјереним на дату проблематику, професор Трнинић је и те како позван да говори о овој теми, те да нам пружи корисне увиде у друштвене изазове с којима се особе са инвалидитетом у Босни и Херцеговини свакодневно сусрећу.

Студија *Животне приче са друштвене маргине* представља квантитативно и квалитативно истраживање одређених субјективних и објективних показатеља квалитета живота особа са инвалидитетом у Босни и Херцеговини. Прије свега, ова студија нас упућује на проблем положаја особа са инвалидитетом унутар друштва.

Уводни дио студије информисао нас о присутним друштвеним праксама искључења, социјалне ексклузије, дискриминаторном и игнорантском односу према особама са инвалидитетом због културних образаца, традиционалних модела, који доприносе стереотипима и предрасудама. Као кључан фактор у промјени односа према особама с инвалидитетом и разбијању предрасуда о инвалидитету истакнут је настанак покрета за права особа с инвалидитетом седамдесетих и осамдесетих година прошлог вијека. Дјеловање поменутих покрета изњедрило је доношење низа међународних аката којима је установљена промјена приступа, то јест односа према таквим лицима. Захтјеви за побољшање социјалног положаја особа са инвалидитетом, те квалитета живота допринијело је усвајању низа законских и подзаконских аката на нивоима појединачних држава. Босна и Херцеговина, укључујући и ентитете, има законе којима је циљ побољшање социјалног положаја особа с инвалидитетом, олакшавање њиховог свакодневног живота и охрабривање, осигуравање континуиране, неометане, активне партиципације у друштву. Анализа нормативног оквира, међутим, као што нас аутор и обавјештава у уводу, није предмет ове студије. Студија је, умјесто тога, усмјерена ка субјектима на које се нормативни оквир односи.

Самом представљању проведеног истраживања и његових резултата преходе три кратка али садржајна поглавља у којима аутор шире излаже проблем инвалидитета у односу на друштво и друштвене изазове, препреке, проблеме у погледу социјалне инклузије. У првом дијелу представљен је проблем терминолошког одређења инвалидитета. Оцртани су главни приступи појму инвалидности, те је илустрована комплексност релације језика и стварности; посебно указивањем на неке видове терминолошког одређења инвалидитета који су стигматизујући и дискриминишући. Негативним терминолошким одређењима која потцртавају онемогућеност, тешкоћу, инфериорност, потребитост, зависност, аутор је супротставио приступе који заговарају укључивање, признање, разумијевање, поштовање, независност. У односу на представљену проблематику у овом дијелу студије аутор ће касније изградити приступ приликом формулације питања, то јест креирања анкете и полуструктурираног интервјуа. Приступ професора Трнинића одликује се тенденцијом представљања инвалидитета као проблема друштвене заједнице (31). Међутим, друштвени аспект у контексту инвалидитета чини се пренаглашеним у овој студији. Сем тога, аутор пропушта да квалитет живота доведе у везу са савременим одређењем појма „здравље”. Остаје могућност да је наведена релација подразумевана, но она није експлицирана.

У другом дијелу аутор представља инвалидитет у социолошкој перспективи преко различитих приступа разматрања инвалидитета у контексту социологије, те рад Харијет Мартино препознат као пионирски када је ријеч о инвалидите-ту, премда је биографски (наративни).

Размотрена су социолошка становишта о проблему инвалидитета. Главни приступи сажето су представљени, и тиме је освијетљено сагледавање проблема из разних перспектива. Аутор напосљетку одређује предмет и подручја социологије инвалидитета, те износи критике и приговоре о наведеној поддисциплини социологије, који се тичу приступа и методологије.

Трећи дио разматра друштвени модел идентитета. „Укључивање теме инвалидитета у теоријска и емпиријска истраживања друштвених и хуманистичких наука, као и развој посебних дисциплина које се баве овим проблемом битно су утицали на (ре)дефинисање инвалидитета” (57). Препознат је однос према инвалидитету код Платона и Аристотела, Аурелија Августина, као и у хришћанској доктрини, чиме су егземпларно представљени преовладавајући класични приступи овој проблематици. Између осталог, представљени су индивидуални, друштвени, културалистички, материјалистички, либерални модел, те модел људских и грађанских права, односно кључне одреднице сваког од наведених модела. Прегледни дио који се тиче осврта на различите моделе сагледавања, приступа, перцепције инвалидитета слиједи представљање посебне методологије студија инвалидитета. Специфичан методолошки приступ подразумева промјену фокуса са испитаника као објекта ка испитанику као субјекту истраживања (72). Концизно илустрован приступ, назван *еманципаторска истраживачка парадигма*, представљен је кроз примјену у проведеном истраживању.

У одређењу примарног задатка студије истакнута су два циља. Квантитативни дио истраживања имао је за циљ, на основу прикупљених података из анкета о сва-

кодневном животу и активностима особа с инвалидитетом да процијени њихов квалитет живота. Квалитативним дијелом, на основу полуструктурираног интервјуа, настојала су се сагледати искуства особа с инвалидитетом како би се одредиле кључне теме за њихов друштвени положај. Анализа садржаја, структурална и компаративна анализа, дескриптивна, те експликативна анализа уз синтезу методе су којима се аутор служио. У истраживању проведеном у априлу и мају 2024. године (квантитативни дио) водило се рачуна, између осталог, о томе да буду заступљене све врсте инвалидитета, као и да учесници буду из оба ентитета, различитих регија, кантона, Брчко дистрикта. Квалитативни дио истраживања проведени су у периоду од децембра 2023. до маја 2024. године. У овом дијелу истраживања интервјуисани су субјекти из Републике Српске. По представљеним резултатима анкетног упитника дати су и одговори интервјуисаних испитаника. Приликом обраде и тумачења добијених резултата истраживања аутор је користио интегративни и наративни приступ квалитету живота. Интегративни дио односио се на објективне и субјективне показатеље задовољства личним и друштвеним животом лица с инвалидитетом. Наративни дио односио се на пружање могућности испитаницима да изнесу властито искуство, тј. на квалитативни дио истраживања.

Проведено истраживање у којем нам је пружена прилика да се ближе упознамо са материјалним стањем, социоекономским положајем, друштвеном интегрисаношћу, образовањем лица с инвалидитетом, те свакодневним потешкоћама које се тичу просторне, друштвене, културне

и институционалне приступачности има и извјесна ограничења, на која се професор Трнинић осврће у својој студији. Међу ограничењима квантитативног дијела истраживања истакнути су: нерепрезентативност узорка, структура испитаника, те провођење анкета електронским путем. Стога аутор сугерише истраживања из којих би произашли знатно другачији резултати. Када је ријеч о квалитативном дијелу истраживања, аутор као главно ограничење истиче нерепрезентативност која је посљедица саме структуре узорка.

Упркос ограничењима која је аутор савјесно представио објављена студија пружа корисне увиде у положај и свакодневни живот особа са инвалидитетом у Босни и Херцеговини. Предочени методолошки приступи и истакнуте смјернице за провођење друштвених истраживања о инвалидитету представљају користан алат за нека будућа истраживања о овој теми. Студија представља сасвим солидну теоријску основу за будућа социолошка истраживања проблема инвалидитета у Босни и Херцеговини, те илуструје одличан примјер истраживачког приступа усмјереног ка маргинализованим и угроженим категоријама друштва. Пажња је посвећена и друштвеном аспекту проблема инвалидитета у Босни и Херцеговини. Због недовољног интересовања за истраживање друштвеног положаја особа с инвалидитетом, а што је посебно случај у нашем друштву, аутор предлаже заснивање посебне социолошке дисциплине – социологије инвалидитета. Колико је овај приједлог оправдан, остаје да процјене читаоци занимљиве, информативне, поучне и садржајне студије *Животне приче са друштвене маргине*.

Стефан Елезовић